

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема:

**Представа за болестта при пациенти с хронични заболявания
за придобиване на научната и образователна степен**

"доктор по психология"

Дисертант: Кремена Минева Митева

Научен ръководител: доц. Мирослава Петкова, дпс

Катедра "Медицинска психология и чужди езици", Медицински факултет,
Тракийски университет - Стара Загора

РЕЦЕНЗЕНТ: доц. Маргарита Радославова Райчева, дп.

Представеният за рецензиране дисертационен труд е посветен на много значим клинико-психологичен проблем. Докторантката и нейната ръководителка заслужават адмирация за избора на темата, която изпъква със своята актуалност и важност, това е тема на ежедневната диагностична, консултивна и терапевтична практика на всеки клиничен психолог. От прегледа на документацията във връзка с дисертацията става ясно, че в хода на работата Кремена Митева с право е разширила обсега на изследванията си и освен анализа на връзката на здравния локус на контрол с поведението на боледуване (каквато първоначално е темата на дисертацията), тя извършва по-задълбочено проучване на представата за болестта при пациенти с хронични заболявания. Този психологически конструкт отразява единството на психическото и физическото функциониране в условията на боледуване и е важна отправна точка за работа на всички медицински специалисти.

От формално-структурна гледна точка дисертационният труд е написан на 229 стр. и съдържа следните раздели: Увод - 1 стр.; Глави първа, втора и трета на общо 75 стр. представляват литературният обзор; Глава четвърта описва постановката на емпиричното изследване в 18 страници; Глава пета включва анализ и обсъждане на резултатите върху 80 стр.; Обобщение на 4 стр.; Изводи,

препоръки и приноси на 4 стр. Библиографията обхваща 293 литературни източника, от които 2 на руски и 13 на български. Дисертационният труд има две приложения - Приложение 1 представя взаимовръзката между дименсийните на представат за болестта, а Приложение 2 - използваният инструментариум. Трудът е онагледен с 18 таблици и 25 фигури. Съотношението между частите на дисертационния труд отговаря на приетите критерии за подобна научна разработка. По темата на дисертацията Кремена Митева има 5 публикации, което също е в съответствие с изискванията за тази научна степен.

Кремена Митева прави задълбочен анализ на литературата по темата. Обзорът е много подробен и информативен и засяга всички възможни страни на третираните в дисертацията проблеми. Написан е на отличен български език, и е литературно и научно издържан. Обзорът е разпределен в три глави, в които постепенно, логично и последователно Кремена Митева разгръща теоретичните основи на изследваната тема. **В глава първа** "Хроничното заболяване" тя разглежда утвърдените модели на болестта и обосновава своя избор за разработване на проучването от гледна точка на саморегулативния модел на Leventhal и съавтори. **Във втората глава** на дисертацията е изложен подробно конструктът "Представа за болестта" с неговите етапи и динамика на формиране, анализирани са структурата и взаимовръзката на компонентите, както и връзката с боледуването и адаптацията на пациента. Прави впечатление вкусът на Кремена Митева към прецизност и коректност в изложението и обосноваването на теоретичната рамка на емпиричното изследване като представя достатъчна аргументация валидността на психологическите конструкти. Това особено ясно изпъква в **третата глава** - в нея са анализирани факторите на представата за болестта, които ще бъдат изследвани. Материалът е много обемен, но докторантката се е постарала да го структурира добре. Особено добро впечатление правят обобщенията в края на всеки подраздел, които насочват към обосновка на изследванията в дисертацията и са отправна точка за последващите анализи.

В глава четвърта са представени целта, задачите, контингентът и методите на изследване. Кремена Митева си поставя **за цел** да изследва личностовите, социокултуралните фактори и други фактори, свързани с боледуването, които оказват влияние върху формирането на представата за болестта при пациенти с хронични заболявания. Избрани са заболявания, които позволяват съпоставка на базата на очаквани различия в хроничната фаза - по-болезнени и травмиращи като ревматоидния артрит и болестта на Бехтерев

спрямо артериалната хипертония и захарния диабет. Формулираните задачи и хипотези са адекватни на постановката на изследването и позволяват на докторантката да проучи и анализира разностранно и в дълбочина проблема за представата за болестта. Подробно и достатъчно онагледено са представени характеристиките на изследваните групи пациенти. В съдържателно отношение нямам забележки, изследвани са достатъчен брой лица от целевите групи, общо 237 болни, разделени по изследваните социодемографски фактори. Методичният инструментариум е отлично описан, с всички необходими атрибути на психологичните методи като факторна структура, надеждност и валидност. В своето емпирично изследване Кремена Митева използва 7 въпросника и скали, както и анкетна карта, като описва подробно техните характеристики и начини на обработка. Този начин на представяне на психологическите методи на изследване заслужава много висока оценка. Използваните статистически методи за обработка на данните позволяват задълбочен анализ и достоверни резултати.

Глава пета е най-съществената част от разработката и включва резултатите от проведените изследвания и анализи. Всички изследвани групи фактори на представата за болестта са подробно изложени, добре онагледени и съпоставени с наличните данни от други подобни изследвания. Дисертантката е показвала, че владее материалът си, може точно и логично да обсъжда резултатите и да формулира добре изводите от всяко изследване. В хода на изложението Кремена Митева обобщава резултатите от гледна точка на заложените хипотези. Очертани са различията в представата за болестта между четирите групи пациенти - със захарен диабет, с ревматоиден артрит, с артериална хипертония и болест на Бехтерев. Анализирано е влиянието на факторите на боледуване като давност, брой хоспитализации, фамилна обремененост, коморбидност. Получените резултати са много убедителни и полезни, особено що се отнася до някои социодемографски фактори. Данните за различията по етнос, културна среда, пол, населено място могат да бъдат изключително полезни в практиката на всички медицински специалисти. Тук мога да отбележа и почти единствената си забележка, която е от технически характер - фиг.13 на стр. 133, показваща средните стойности на представата за болестта при пациенти от двата пола в различните възрастови групи, е всъщност фиг. 14.

Особено голяма значимост имат резултатите от изследването на факторите на личността при формиране на представата за болестта и адаптацията към хроничното заболяване, както и търсенето на предиктори на представата за

болестта. Кремена Митева обсъжда значението на здравния локус на контрол, Аз-ефикасността (генерална и във връзка със справянето с болестта), оптимизма, негативните очаквания и възприеманата социална подкрепа като особено значими за формиране на убежденията и вярванията за болестта. Всеки от изследваните фактори е пречупен и през социodemографските характеристики на пациентите, което в значителна степен конкретизира резултатите.

Последният раздел "Детерминанти на представата за болестта" очертава интересни модели на взаимовръзки и прогнозиране на поведението и преживяванията на пациентите. Кремена Митева използва много продуктивно възможностите на линейния регресионен анализ, за да очертава тенденциите в сложната структура на представата за болестта. Дисертантката е извела отчетливо в отделен раздел обобщенията от цялостния дисертационен труд като резултатите за предикторите на представата за болестта са ключов елемент.

Дисертационният труд завършва с обобщение; този раздел е много добре структуриран, направена е връзка със задачите на дисертацията и в него са изведени най-съществените резултати от емпиричното изследване. Следва разделът "Изводи", който в синтезиран вид повтаря обобщенията. Напълно съм съгласна с направените изводи, обобщения и очертаните приноси, които са с теоретико-методологичен и научно-практически характер.

Висока оценка заслужават още две особености на тази разработка - 1.отчитането на неизбежните ограничения на проведеното изследване и 2.изведените препоръки и насоки за евентуални бъдещи научни изследвания. Това още веднъж е израз на задълбоченост и устойчивост на научните интереси на докторантката. Особено ценни са **препоръките** към медицинската и психологическата практика, към възможностите за психотерапевтично повлияване при формирането на по-положителна представа за болестта при хронично болните пациенти. Със своите резултати Кремена Митева прави мост между теоретичен модел, емпирично изследване и практическо приложение на резултатите от проучването. Бих препоръчала от своя страна тя да направи пошироко достояние резултатите от това първо за България проучване на представата за болестта при няколко хронични заболявания, както и приложимите за тях психологически подходи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният ми за рецензиране дисертационен труд на тема "Представа за болестта при пациенти с хронични заболявания" е едно многогодишно, задълбочено и съвременно проучване, което заслужава много висока оценка. Дисертационната разработка на Кремена Митева е много добре планирана и обоснована, направените анализи, заключения и препоръки са съответни на точно формулираните цели, задачи и хипотези. Изследването е проведено прецизно и целенасочено, трудът е напълно завършен и много добре представен в съдържателен и нагледен план. Убедена съм, че това е лично дело на докторантката, което личи и от свободата в обсъжданията и анализите. Този труд напълно отговаря на критериите за докторска теза, но преди всичко е много полезен за ежедневната клинична практика на всички медицински специалисти, работещи с хронично болни пациенти.

Всичко казано до тук ми дава основание убедено да заявя пред уважаемите членове на Научното жури своята **положителна оценка** на дисертационния труд на Кремена Минева Митева и да гласувам "ЗА" придобиване на научната и образователна степен "доктор по психология".

03.08.2016 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

Доц. Маргарита Райчева, д.п.